

Železnik kot Puba Fabriczy = Glembay je bil tudi nadobičajno igralsko verjeten, dasi je v 3. dejanju občutno padel iz prvotne zamisli. Na višku je pač bil v srednjem delu 1. dejanja.

Med ostalimi je *Jerma* krepko obličil svetohlinskega *Silberbrandta*, le da je bil v izvedbi preokoren, in ni našel končne oblike gladki, hinavsko polizani, sholastično zviti duhovniški dialektiki. *Šaričeva* je blago prikazovala malo izrazito *Angeliko Glembay*, *Skrbinšek* prerazumskega apologa brezkrvnega materializma *dr. Altmanna*, *Sancin* pa karikiranega *von Ballocsanskega*.

V vlogi *Leona* je gostoval tudi beograjski igralec *Plaović*. Njegova stvaritev je bila umirjenejša od *Kraljeve*. *Plaović* je podal *Leona* manj elementarno kot *Kralj*, toda bolj svetsko, bolj uglajeno in bolj vzvišeno. Zato je zabrisal marsikak čuvstven hip, z lahkoto je preskakoval neskladja v *Leonovi* osebnosti in ustvaril iz njega prej spretnega dialektika kot pa od duševnih muk razbolelega človeka, ki se bori z okolico in s samim seboj. *Plaović* je bil zato resničnejši v 1. dejanju, dočim je v 2. in 3. dejanju popustil.

Anton Ocvirk.

KNJIŽEVNA POROČILA

I v a n C a n k a r: Z b r a n i s p i s i. Dvanajsti zvezek. Uvod in opombe napisal Izidor Cankar. V Ljubljani. 1931. Založila Nova založba. XII + 355 strani. Cena broš. 68, v polplatno 80, v celo platno 86 in v polsunje 110 Din.

V današnjih malotvornih časih in skoroda nezdravi hiperprodukciji prevodov iz tujih slovstev je poleg res potrebnih slovenitev Shakespeareja izdaja zbranega dela Ivana Cankarja za slovensko literaturo nedvomno najtrajnejše važnosti. O delu, ki je v redakciji Izidorja Cankarja prispelo že do dvanajstega zvezka, je „Ljubljanski Zvon“ doslej poročal samo v posameznih esejih, kjer je Josip Vidmar analitično-kritično tolmačil umetniško rast in razvoj Ivana Cankarja. Ta analiza se bo nadaljevala. Posameznih zvezkov list doslej ni beležil, ker uredništvo razen prvih treh knjig ni prejelo običajnih recenzijskih izvodov. Kljub temu bo poleg estetske ocene Cankarjevega umetništva treba tudi o urednikovem poslu pri tej izdaji, o njegovih smernicah in o načinu — nekateri njegovi uvodi so dragocene, duhovite študije — še posebej sintetično poročati. Pričujoče poročilo se omejuje samo na nekatere kritične opombe enajstega in dvanajstega zvezka.

Dočim obsega enajsti zvezek eno najzanimivejših dob v Cankarjevem življenju, njegov politični intermezzo, ko je tridesetletni pisatelj, živeč dotlej samotarsko, nekako outsidersko življenje na Dunaju, stopil v najneposrednejši stik z domovino, pričel na pobudo iz Ljubljane aktivno posegati v slovensko politično življenje in sprejel celo kandidaturo za državni zbor, vsebuje dvanajsti zvezek stvari, ki so nastale v istem času ali pa vsaj neposredno pred njim in za njim. To je čas Cankarjevega najbolj vsestranskega, najintenzivnejšega aktivizma, če razumemo pod to besedo težnjo, soodločujoče in sodelujoče posegati v vse panoge javnega življenja. Umetniški izraz te dobe je predvsem satira. Ta satira pa se ne omejuje zgolj na kulturno in literarno-umetniško področje, temveč se izživlja tudi v strastni polemiki in celo v borbenem in propagandističnem političnem članku ter izbruhne v „Pohujšanju v dolini šentflorjanski“ v nezaslišan, brezobzirno-strupen zasmeh lažimorale, notranje

nečistosti in neodkritosrčnosti slovenske tako zvane inteligence in polinteligence. V „Hlapcu Jerneju“ pa skuša zgrabiti slovenski socialni in nacionalni problem s tako katastrofalno rigoroznostjo, kakor še nikoli dotlej. Vzlic njuni umetniški spornosti pa sta ti dve deli v literarni tvorbi Ivana Cankarja prevažni in prepomembni komponenti. Saj nam v nad vse jarki luči osvetlujeta Cankarja kot največjega, malone edinega slovenskega družabnega kritika.

Uvod enajstega zvezka, ki vsebuje poleg „Pohujšanja“ še „Krpanovo kobilo“ — priložnostno sestavljeno, notranje neenakomerno knjigo — in politične spise, je posvečen Cankarju kot ideologu in mislecu ter razmotrivanju o pristnosti in pravilnosti Cankarjevega marksizma. Bolj kot to, ali je Cankar pravilno razumel marksizem in ga v svoji povesti uporabil z logičnostjo preciznega kabinetnega misleca, pa bi nas zanimalo zvedeti Izidorja Cankarja mnenje o *umetniški strani* „Hlapca Jerneja“. Ime Ivana Cankarja je danes širšemu svetu znano predvsem po „Hlapcu Jerneju“. Zame je čisto jasno, da temu ni vzrok samo sodobna snov in ideja dela, marveč edinstvenost, enkratnost in svojevrstnost osrednjega lika, Jerneja, tega oznanjevalca in iskalca božje pravice na zemlji, s tisto trmasto in pravdarsko vero v sebi, ki je tako značilno in tako globoko slovenska. Ta „Hlapec Jernej“ je po duhu, duši in besedi ves Cankarjev, ves slovenski. Najsi je delo simbolično ali parabolično, marksizem ali anarhizem, Jernej ni mrtva, ideološka shema, temveč živa tvorba umetnikovega duha; Jernej je živ kljub eventualnim miselnim in logičnim hibam in vzlic posameznim pomanjkljivostim v notranji zgradbi celotnega dela. Po tej osrednji postavi tehtajo in cenijo delo predvsem tudi boljši duhovi tujega sveta (prim. Neue Rundschau, 1931, 4. št.); no, mi modrujemo o pravilnosti in nepravilnosti Cankarjevega marksizma ter o nekakšni „veleumetnini = velezmoti“ ...

Težišče dvanajstega zvezka leži v „Pohujšanju v dolini šentflorjanski“. Razen tega so v knjigi še „Zgodbe iz doline šentflorjanske“ in avtobiografska, umetniško nedognana novela „Novo življenje“.

Urednik se je v svojem uvodu omejil na to, da je poleg biografskih podatkov ponatisnil pesnikove beležke k nekemu privatnemu izvodu „Zgodb iz doline šentflorjanske“ (LZ. 1926, 321); „Pohujšanja“ se je dotaknil komaj z enim stavkom. To je odločno premalo; ta danes že klasična slovenska farsa bi vsekakor zahtevala neprimerno več urednikove pozornosti.

V „Pohujšanju“ je Cankarjeva satira dobila svoje najobjestnejše, najprešernejše lice; to je aristofanski krohot. Ampak pokazati na pekoče želo, ki je zavito v to predrzno veselje, v te groteskno izmaličene spake in raztolmačiti notranji *etos* pesnikove satire, to bi bila pri tem delu najvažnejša urednikova naloga, s katero bi čitateljem lahko napravil neprecenljivo uslugo. Zakaj, ni dvoma, da je Cankarjeva satira slovenskemu človeku danes potrebna kakor le kdaj. Razčleniti in razrešiti Cankarjeve dostikrat težko umljive simbole in osebe (Peter, Konkordat), napraviti jih umljive tudi povprečnejšemu bralcu, estetsko pretehtati in analitsko razkrojiti elemente pesnikove satire ter jih premeriti ob dejanskih hibah slovenskega človeka, ki je izzval pisateljev zasmeh in srd, da jih ima potem tem nazorneje in umljiveje pred sabo in svojo vestjo — to vse bi bila urednikova dolžnost ne samo do pisatelja, marveč tudi do čitatelja, ki sme od urednika zbranih spisov kakega avtorja z vso pravico zahtevati, da se mu ta pisatelj poda na umljiv, dostopen, komentiran način.

Urednik je sicer v Opombah, kjer je posnel tedanje kritike, zavrnil očitek nekaterih recenzentov glede Cankarjevega „moralnega nihilizma“, češ, da je bil „bojevnik za boljšo družabno moralo“. To pa je tudi vse. To pa je tudi premalo. Gotovo si ne bo nihče mislil, da urednik soglaša n. pr. s kuriozno sodbo F. Terseglava, ki je tedaj pisal v „Slovincu“: „Naslikal je (Cankar) par pajacev, pa naj pomenijo slovensko domovino!“ — a vendar: *svojega mnenja, svoje sodbe* o tem delu nam urednik Izidor Cankar ni sporočil.

Zakaj znova je treba poudariti: Cankarjeva satira je eden najbistvenejših sestavnih delov njegovega temperamenta in značaja, pa tudi njegovega literarnega dela. On je s preredko ostrovidnostjo prodril v kalna in strupena podzemlja duha te zemlje: v njega bojzljivo prihuljenost, zahrbtnost in neiskrenost, notranjo nagnitost, ki se odeva v videz pohlevne nedolžnosti in preprostosti, notranjo nesvobodo, nestrpnost in neblagorodnost. Vse te lastnosti, ki se danes ta dan javljajo že s stopnjevano pošastnostjo v mestih in po deželi ter zlovešče oznanjajo notranjo okuženost in propadanje rodu, je Cankar pokazal rezko in jedko, s smehom in z bičem. Zato je Cankarjeva satira dandanes tako neobhodno potrebna dušnemu zdravju slovenskega človeka: da se je narska in se prepoji ž njo, da se okrepi ob nji in ozdravi, ako je to mogoče. Kdor bi jo z vso potrebno sugestivnostjo in nazornostjo raztolmačil in razložil ter tako približal čitatelju, da bi iz ščavja in bodičja, ki ga prepletajo, izluščil grenko in zdravo zrno — bi storil za sodobno slovenstvo predragoceno socialno-etično dejanje.

Od Izidorja Cankarja bi bili smeli to pričakovati. *Fran Albrecht.*

Voltaire: Kandid ali optimizem. Poslovenil Oton Župančič, uvod napisal Stanko Leben. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani. Zbirka mojstrov I., oprema: ing. arh. Janko Omahen. 1931.

Kljub vsem — že nekako sumljivo modernim — tožbam o naraščajoči krizi duha in kulture, se je povzpela slovenska prevodna književnost s primerno in smotreno založniško organizacijo v zadnjih par letih na višino, kakršne Slovenci sploh še nismo dosegli. Pri tej ugotovitvi ne pozabljam raznih knjižnih podjetij, ki so polagale temelj zbirki najpomembnejših predstavnikov svetovne književnosti v slovenskih prevodih ter so si že vzgojila vrsto spretnih in dobrih prevajalcev, a so, žal, razne prilike to nit pretrgale. Zato je dejstvo, da si je tudi Tiskovna zadruga osvojila sistematičen načrt za izdajo in izpopolnjevanje takih prevodov, na moč razveseljiv pojav. — Uspehi zadnjih let gredo nekako vzporedno z dojetnostjo naše knjižne publike in z novim, glede na kupno moč knjižnih konsumentov srečno prikrojenim načinom založništva. Ta dogodek je razveseljiv zlasti zato, ker bomo dobili Slovenci, če pojde razvoj v tej smeri dalje, v nekaj letih v obliki samostojnih knjig serijo del iz svetovnih literatur, ki bo tvorila ob trenutno nekoliko opešani originalni produkciji vpoštevanja vreden del tega, kar imenujemo „slovenska lepa knjiga“. — Naš odnos do tujih književnosti je nekako izvzet. Pri nas skoro ni povprečnega izobraženca, ki bi mu neznanje tujih jezikov branilo spoznati sosednje kulture če že ne neposredno, pa vsaj s posredovanjem francoske, nemške ali italijanske besede. Vendar pa ta položaj ne sme ovirati ali celo uničiti prevodništva, ker šteje svetovna književnost dela, ki jih noben kulturni narod ne more pogrešati. Gre namreč za reprezentativne kulturne vrednote vseh plemen in vseh časov, ki so vplivala na razvoj človeštva, ki so podlaga